

Antoon van Aken

Weserübung

De Duitse invasie van Denemarken en Noorwegen in 1940

Copyright ©Antoon van Aken 2023 Alle rechten voorbehouden

ISBN 9789464925043

Afbeelding omslag: Britse slagschepen in linie.

INHOUDSOPGAVE

Proloog	p. 5
Deel 1 19 maart – 13 april 1940	p. 11
Deel 2 13 april – 10 mei 1940	p. 161
Kaarten	p. 311
Noten	p. 323
Geraadpleegde literatuur	p. 327
Duitse commandostructuur	p. 329
Bibliografie	p. 331

PROLOOG (kaart 1)

Op 28 juni 1919 eindigde de Grote Oorlog, die meer dan vier jaar had geduurd, met de ondertekening van het verdrag van Versailles. In de jaren daarna werden nog afzonderlijke verdragen met Hongarije, Turkije, Bulgarije en Oostenrijk afgesloten. In 1922 waren de laatste verdragen getekend en kon de Grote Oorlog definitief als beëindigd worden beschouwd.

Het verzet tegen het verdrag van Versailles laaide in Duitsland tot 1924 nog regelmatig ongemeen fel op. Daarna werd ook Duitsland meegevoerd op de golf van internationale hoogconjunctuur die tot 1929 duurde. In oktober van dat jaar stortte de Amerikaanse beurs in en al snel werden ook andere landen meegesleurd in de economische malaise. Het spook van de werkloosheid strekte zijn magere vingers over de wereld uit. Europa leed zwaar onder de gevolgen.

Ook Duitsland ontkwam niet aan de neergang. De bejaarde president Paul von Hindenburg en de achtereenvolgende kabinetten hadden geen antwoord op de diepe economische crisis waarin het land werd gestort. Daardoor kregen ultrarechtse en ultralinkse groeperingen de wind vol in de zeilen. Vooral de uitstekend georganiseerde nationaalsocialisten onder Adolf Hitler sponnen garen bij de ellende. Ze veroverden zo'n groot aantal zetels in de *Reichstag* dat von Hindenburg uiteindelijk in januari 1933 Hitler opdroeg een kabinet te formeren. Toen die daarin slaagde en vervolgens de republiek van Weimar binnen enkele maanden verving door een dictatuur, had de dementerende von Hindenburg daar geen antwoord meer op. Direct na diens overlijden in augustus 1934 nam Hitler als *Führer*, waarin de functies van president en premier werden verenigd, de teugels van het Duitse Rijk in handen. Ook werd hij opperbevelhebber van het leger. Alle militairen in het rijk dienden een eed van trouw aan hem af te leggen

Hitler had zijn politieke ideeën in een nogal warrig betoog met de titel *Mein Kampf* vastgelegd en eenmaal aan de macht begon hij het daarin verwoorde politieke programma met grote voortvarendheid uit te voeren. Globaal kwam dat programma erop neer dat Duitsland de ketenen van Versailles moest afwerpen door Duitse minderheden in de omringende staten weer onder Duits bestuur te brengen en het land economisch op eigen benen te laten staan. Het moest Duitsland bevrijden van mogelijke geallieerde blokkades die het rijk in de Grote Oorlog op de rand van de hongerdood hadden gebracht. Het streven naar economische onafhankelijkheid kon volgens Hitler worden gerealiseerd door de teruggave van de koloniën die Duitsland in

1919 waren afgenomen, of door het veroveren van grote gebieden in het oosten.

Een belangrijk punt op Hitlers agenda was een virulent antisemitisme, dat vooral gemotiveerd werd door de wijdverbreide, maar onbewezen gedachte dat Duitsland de Grote Oorlog verloren zou hebben door een joods-bolsjewistisch complot. Om herhaling te voorkomen moest Duitsland zich volgens Hitler ontdoen van de joden. Over de vraag hoe dat moest gebeuren was hij in *Mein Kampf* al duidelijk: door ze het land uit te zetten en wanneer dat niet mogelijk was door totale vernietiging.

Direct na de machtsovername door Hitler en zijn nationaalsocialisten, werd gestart met het afschudden van de ketenen van het verdrag van Versailles. Duitsland verliet in 1933 de Volkenbond, weigerde nog mee te werken aan herstelbetalingen en bezette in 1936 het gedemilitariseerde Rijnland. De geallieerden protesteerden hevig tegen de schending van deze bepalingen in het verdrag, maar daar bleef het bij. Tot daden, dat wil zeggen een militaire operatie, kwam het niet.

De joden in Duitsland zagen zich al snel geconfronteerd met een antisemitisch programma dat hen langzaam maar zeker uit het openbare leven moest verwijderen. Ze werden uit belangrijke functies gezet en in 1935 werd een rassenwet aangenomen die het mogelijk maakte om hun rol in de samenleving nog verder te marginaliseren.

Het economisch herstel dat gepaard ging met de machtsovername van de nationaalsocialisten, kortweg nazi's, was echter indrukwekkend. De werkloosheid verdween als sneeuw voor de zon en de gewone Duitser, die zwaar had geleden onder de recessie, kreeg het in ijltempo steeds beter. Oppositie tegen de dictatuur was er daardoor nauwelijks. Dat dit herstel onder andere gerealiseerd werd door een snelle uitbreiding van het leger en het opzetten van een bewapeningsindustrie, kreeg vrijwel geen kritiek.

Drie dagen na de machtsovername in 1933 sprak Hitler al twee uur lang met de legertop. Het was een nogal stroeve eerste kennismaking. De generaals waren wel gecharmeerd van het herbewapingsprogramma dat Hitler voor ogen stond, maar schrokken van zijn plannen om in het oosten *Lebensraum* te veroveren. De dreiging van een tweefrontenoorlog, die in de Grote Oorlog de Duitsers fataal was geworden, stond de meesten nog zo helder voor ogen dat ze bepaald niet zaten te wachten op een herhaling.

Vanaf september 1937 begon Hitler op een oorlog aan te sturen. Om zijn veroveringsplannen te kunnen realiseren was steun van Italië echter onont-

beerlijk. De Duitse dictator slaagde daar glorieus in toen hij Mussolini in diezelfde maand groots in Berlijn onthaalde. De Italiaanse dictator was zo onder de indruk dat hij op 6 november 1937 in Rome een anti-cominternpact met Duitsland sloot. Daarmee gaf hij aan Hitler het felbegeerde signaal dat die zijn gang kon gaan. Italië zou hem geen strobreed meer in de weg leggen.

Minder succesvol was Hitler toen hij zijn oorlogsplannen in november 1937 voor de militaire legertop ontvouwde. Die had zoveel kritiek dat Hitler in februari 1938 de obstinate generaals met een aantal dubieuze aantijgingen verving door meer meegaande figuren als Wilhelm Keitel en Walther von Brauchitsch.

Nadat in maart 1938 eerst Oostenrijk bij het Duitse rijk was ingelijfd, richtte Hitler zijn pijlen op Tsjechoslowakije. Frankrijk en Groot-Brittannië hielden aanvankelijk ferm stand door te verklaren dat elke aantasting van de soevereiniteit van Tsjechoslowakije oorlog betekende, maar gingen in het najaar van 1938 toch akkoord met het onder Duits bestuur stellen van gebieden waar veel Duitsers woonden. De Tsjechen waren woedend, maar hadden niet de militaire middelen om het alleen tegen de *Wehrmacht* op te nemen.

Het rücksichtslos aansturen op een oorlog activeerde in Duitsland enkele haarden van verzet die zich concentreerden binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken en rond figuren als generaal Franz Halder en admiraal Wilhelm Canaris binnen de *Wehrmacht*. Er waren zelfs in september 1938 al plannen om Hitler te arresteren, maar toen op het laatste moment een oorlog werd afgewend, bleven die plannen onuitgevoerd.

In maart 1939 gaf Hitler opdracht om het overgebleven deel van Tsjechië in te lijven als protectoraat en Slowakije als vazalstaat te laten voortbestaan. Een maand later werd het Memelland, een strook land tussen Litouwen en Oost-Pruisen, nog bij Duitsland ingelijfd, maar daarmee overspeelde Hitler zijn hand. Toen hij in de zomer van 1939 Polen bedreigde met als voorwendsel dat de Duitse minderheden daar onheus werden behandeld, lieten Groot-Brittannië en Frankrijk weten dat de nieuwe eisen van de Duitse dictator onacceptabel waren. Voor hen was de maat vol.

Met een voor onmogelijk gehouden politieke manoeuvre slaagde Hitler er in augustus 1939 in met de Sovjet-Unie een niet-aanvalsverdrag te sluiten. In dit naar de ministers van buitenlandse zaken genoemde Molotov-Ribbentropact was nog een geheime bijlage opgenomen, waarin de verdeling van Oost-Europa door Hitler en Stalin min of meer was vastgelegd. Polen zou

worden verdeeld en de Baltische staten zouden binnen de invloedssfeer van de Sovjet-Unie komen te liggen.

Op 1 september 1939 viel het Duitse leger Polen binnen. Twee dagen later, op zondag 3 september 1939, verklaarden Groot-Brittannië en Frankrijk Duitsland de oorlog. Hitler, die had verwacht dat de geallieerden zich ook ditmaal afzijdig zouden houden, begreep dat hij verkeerd had gegokt, maar besloot toch om het offensief in Polen voort te zetten.

Het Poolse leger bezweek razendsnel onder de slagen van de modern uitgeruste *Wehrmacht*. Begin oktober 1939 gaven de laatste Poolse troepen zich over. Het land werd daarna verdeeld tussen het Duitse rijk en de Sovjet-Unie. Het westelijk deel ging naar de Duitsers en werd voor een belangrijk deel geannexeerd, het oostelijk deel naar de Sovjets. Daartussen creëerde Hitler een *Generalgouvernement* dat in de toekomst een slavenstaat moest worden van het Groot-Duitse Rijk, waarin de Polen, door *SS-Einsatzkommandos* ontdaan van de elite, werden gereduceerd tot werkslaven voor hun Duitse bazen.

In de geallieerde hoofdkwartieren werd de ineenstorting van Polen met ontsteltenis gadeslagen. Met name het Franse opperbevel was ervan uitgegaan dat de Polen het zeker zes maanden zouden uithouden, waarna de Duitsers met een grootschalig offensief in het westen op de knieën konden worden gedwongen. Dat plan was daardoor na enkele weken al onuitvoerbaar geworden.

Hitler probeerde van de geallieerde verwarring te profiteren door, nadat Polen had gecapituleerd, met een hernieuwd vredesaanbod te komen, maar dat werd door Londen en Parijs afgewezen. Slechts door de onmiddellijke ontruiming van Polen konden de Duitsers de geallieerden nog aan de onderhandelingstafel krijgen. De Duitse dictator gaf daarna zijn generaals opdracht om een veldtocht tegen Frankrijk voor te bereiden. Een datum werd ook al genoemd: op zondag 12 november 1939 zou het offensief moeten beginnen.

Dit besluit wekte de ingedommelde oppositie binnen de Duitse militaire en ambtelijke top weer tot leven, Dit keer niet omdat men het offensief, waarbij ook het neutrale België en Nederland niet buiten schot zouden blijven, om ethische redenen afkeurde, maar veel meer omdat men vreesde dat de *Wehrmacht* niet opgewassen was tegen de gecombineerde kracht van Fransen en Britten. Bovendien bleek de oppositie verdeeld: sommigen wilden Hitler vermoorden, anderen arresteren en nog weer een groep koos voor

obstructie. Uiteindelijk kwam men daardoor niet verder dan enkele krachteloze protesten, die door Hitler moeiteloos terzijde werden geschoven.

Slechts op het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken en binnen de *Abwehr*, de militaire inlichtingendienst, bleef een kleine groep actief. Kolonel Hans Oster bijvoorbeeld hield de Nederlandse en Belgische militaire attachés op de hoogte van de steeds wisselende aanvalsdata: nadat op 12 november 1939 de weersomstandigheden te slecht bleken, werd het offensief door Hitler keer op keer uitgesteld.

In januari 1940 moest een Duits vliegtuig een noodlanding maken in België. Aan boord van het toestel het complete aanvalspan van de *Wehrmacht*. Terwijl de geallieerden worstelden met de vraag of deze documenten wel echt waren, of als een afleidingsmanoeuvre moesten worden gezien, besloot Hitler het hele plan te herzien. Uiteindelijk kwam een gedurfd maar zeer risicant concept van generaal Erich von Manstein bovendrijven als het meest kansrijke alternatief. De hoofdaanval, die aanvankelijk rond Luik zou plaatsvinden, werd verplaatst naar het zuidelijk deel van de Ardennen. *Kriegsspiele*, waarin op een reusachtige kaart de operatie werd nagespeeld, overtuigden ook de legerleiding, met name de generaals von Brauchitsch en Halder. Wilde het plan echter slagen, dan diende er niets mis te gaan. De geringste tegenslag kon de hele operatie laten uitlopen op een catastrofe.

Het slechte weer, de koude sloeg tijdens de winter van 1939 op 1940 genadeloos toe, dwong Hitler echter steeds opnieuw tot uitstel. Intussen begon hij zich ook ongerust te maken over de Achilleshiel van de Duitse economie: de ijzerertsaanvoer vanuit Zweden. Omdat de Botnische Golf in de strenge winter volledig dichtgevroren was, vond het transport plaats vanuit de Noorse havenstad Narvik. Hoewel Noorwegen, net als België, Nederland en Zweden, neutraal was, vreesde Hitler dat de Britten en de Fransen een poging zouden doen om deze route af te snijden. Wanneer dat lukte dan werd de Duitse economie beroofd van een van haar belangrijkste grondstoffen en zou een voortzetting van de oorlog problematisch zo niet onmogelijk worden.

De geallieerden hadden dit zwakke punt tijdens de lange wintermaanden ook ontdekt en besloten na rijp beraad om de haven van Narvik met mijnen af te sluiten. De codenaam van deze operatie was *Wilfred*. Hitler was weliswaar niet op de hoogte van deze plannen, maar zijn vrees over een geallieerde aanval op Narvik, in welke vorm dan ook, was inmiddels zo groot dat hij

besloot tot een invasie van Noorwegen. Generaal von Falkenhorst belastte hij met het commando. De codenaam voor de operatie was *Weserübung*.

.

DEEL 1

19 maart – 13 april 1940

1. (kaart 10)

Dat er iets broeide aan het westelijk front, waar de *Wehrmacht* al bijna zeven maanden met de armen over elkaar tegenover de geallieerde legers lag, was voor waarnemers alleen af te leiden uit het feit dat de strijd in de lucht in de eerste weken van maart 1940 heviger werd. Nadat de *Luftwaffe* Scapa Flow en luchtmachtbases in Schotland aangevallen had, sloeg de *Royal Air Force* terug met een bombardement op het Duitse Noordzee-eiland Sylt. Dat daarbij per abuis ook wat bommen in de Deense territoriale wateren terecht kwamen, leidde tot verontwaardigde reacties in de Duitse pers. *Nachtausgabe*, de belangrijkste Berlijnse avondkrant, opende met de kop: Britten bombarderen Denemarken. Een dag later vielen Duitse gevechtsvliegtuigen een Brits konvooi aan, waarbij volgens het Duitse *Wehrmacht* communiqué 42.000 ton scheepsruimte in de golven verdween.

William Shirer, een Amerikaanse correspondent, signaleerde in de aanloop naar het paasweekend ongewone drukte in de Berlijnse straten, alsof men de oorlog voor even wilde vergeten. Maar de koudste winter van de afgelopen honderd jaar liet zich maar moeizaam verjagen. Het was nog steeds guur en grijs en sneeuwbuien maakten het leven buiten de deur er niet aangenamer op. De vrouwen en meisjes in de Duitse hoofdstad, die in het voorjaar bij het minste straaltje zon al in luchtige kledij langs de straten flaneerden, waren nog steeds diep weggedoken in hun wintermantels bezig om de voor de paasdagen noodzakelijke inkoop te doen. Voor het eerst sinds de kerst waren er ook weer op de bon wat luxeartikelen te krijgen, zoals verse eieren uit Nederland, maar men moest vaak lang in de rij staan om daar iets van te kunnen bemachtigen.

(1)

Vier dagen voor Pasen, op woensdag 20 maart 1940, meldde generaal Nikolaus von Falkenhorst aan Hitler dat de voorbereidingen voor *Weserübung* voltooid waren. De *Führer* hoefde slechts het bevel te geven en de operatie kon beginnen. Maar de Duitse dictator aarzelde. Het aanhoudend slechte weer en weerrapporten die tot na de paasdagen geen verbetering voorspelden, leidden ertoe dat Hitler de aanval op Noorwegen en *Fall Gelb*, het offensief in het westen, besloot uit te stellen tot de eerste week van april. De spanning op de verschillende hoofdkwartieren langs de westgrens nam echter onmiskenbaar toe, want iedereen beseftte dat als het voorjaar eenmaal zijn intrede deed en dat

moment kon niet ver meer zijn, het offensief tegen Frankrijk en de Lage Landen van start zou gaan.

Duidelijk was dat het zwaartepunt van de aanval definitief bij Legergroep A onder bevel van kolonel-generaal Gerd von Rundstedt zou komen te liggen. Op 24 februari 1940 reisde de opperbevelhebber van de landmacht, kolonel-generaal Walther von Brauchitsch naar Godesberg om kolonel-generaal Fedor von Bock, de commandant van Legergroep B, van dit besluit op de hoogte te brengen.

“De situatie in het westen is ingrijpend veranderd,” zei von Brauchitsch. “Engelsen en Fransen hebben sterke legeronderdelen gereed staan om in België op te treden tegen een Duitse aanval. Het is zeer waarschijnlijk dat de oorspronkelijke Duitse aanvalsplannen bij de vliegtuigcrash in België toch in handen van de vijand zijn gevallen. Daarom heb ik besloten dat de hoofdaanval door Legergroep A zal worden uitgevoerd. Legergroep B krijgt de opdracht om Holland te overerven, door de Belgische grensverdediging te breken en sterke vijandelijke onderdelen te binden.”

De oude, stijve Pruisische generaal von Bock was *not amused*. Hij wees op de enorme risico's die aan het nieuwe plan kleefden. “De Fransen,” zei hij, “kunnen binnen een dag tussen Namen en Givet aan de Maas staan. Dan valt de hele operatie in duigen. Dit plan kan alleen slagen als de Fransen volkomen buiten zinnen raken.”

Von Brauchitsch ontkende dat niet, maar voerde aan dat het verrassingselement er waarschijnlijk voor zou zorgen dat het Franse opperbevel te laat de Duitse bedoelingen zou onderkennen.

Von Bock zei dat hij slechts kon hopen dat von Brauchitsch gelijk kreeg. Hij vond echter dat hij, ondanks het gewijzigde aanvalsplan, over veel te weinig troepen beschikte.

“De legergroep,” zei hij, “moet Holland innemen en dat ook nog snel doen. Als de Engelsen naar Antwerpen oprukken en alles wijst erop dat ze dat gaan doen, dan zal ik extra troepen nodig hebben om door te kunnen stoten naar de luchtlandingstroepen die bij Rotterdam zullen worden neergelaten. Alleen als ik over voldoende reserves beschik zal ik die opdracht kunnen uitvoeren.”

Von Brauchitsch beloofde dat hij daar nog eens naar zou kijken. Een dag later belde de chef-staf van het OKH, generaal Franz Halder met de

mededeling dat von Bock de beschikking zou krijgen over een extra gemotoriseerde divisie.

Von Bock, die nog steeds vond dat de prestaties van zijn troepen in Polen onvoldoende erkenning hadden gekregen, was er buitengewoon teleurgesteld over dat hij in het westen opnieuw de tweede viool moest spelen. Op zaterdag 16 maart 1940 ontbeet hij met Hitler op de rijkskanselarij. In een gesprek onder vier ogen met de *Führer* benadrukte von Bock nog eens dat zijn krachten niet toereikend waren voor de opdrachten die zijn legergroep had gekregen. De Duitse dictator zei dat hij het OKH de instructie zou geven om dit probleem nog eens te bekijken.

(2)

In Zossen werd op maandag 18 maart 1940, de dag dat Hitler Mussolini op de Brenner Pas ontmoette, een groot *Kriegsspiel* georganiseerd. Tijdens de eerste bijeenkomst in de middag werden de plannen van von Rundstedt aan een kritisch onderzoek onderworpen. De commandant van Legergroep A wilde, in tegenstelling tot de generaals Heinz Guderian en Erich von Manstein, het zwaartepunt van zijn aanval tussen Namen en Dinant leggen. De pantserdivisies waarover hij op bevel van Hitler de beschikking had gekregen, zouden daar de Maas moeten forceren.

Zelf was von Rundstedt er niet van overtuigd dat deze aanval veel succes zou opleveren, maar dat kwam waarschijnlijk omdat de bejaarde generaal nog steeds buitengewoon sceptisch was over het hele offensief in het westen. Tegen intimi verklaarde hij dat elke vorm van optimisme *Unsinn* was en dat de hele veldtocht naar zijn overtuiging nooit tot een overwinning kon leiden.

Begin maart had von Rundstedt zijn nieuwe chef-staf, generaal Georg von Sodenstern nog een uiterst kritisch rapport naar Zossen laten sturen. Von Sodenstern schreef daarin dat een aanval door de Belgische Ardennen als extreem riskant moest worden beoordeeld, omdat een geallieerde reactie onvermijdelijk was.

‘In 1914,’ schreef von Sodenstern, ‘is onze cavalerie ook verdwaald in de Ardennen, en datzelfde geldt voor onze tanks, zeker wanneer de wegen geblokkeerd of ondermijnd zijn, waardoor ze moeten uitwijken naar bospaden en landweggetjes. Bovendien zullen de rijen tanks een gemakkelijk doelwit zijn voor geallieerde bommenwerpers. En de tanks die de Maas bereiken zullen daar stuiten op fortificaties en versterkin-

gen die onmogelijk geforceerd kunnen worden zonder de hulp van de veel langzamere infanterie.’

Fremde Heere West had in de loop van februari ontdekt dat de twee sterkste Franse gemechaniseerde divisies waren samengevoegd tot een cavaleriekorps onder bevel van *général* René Jacques Prioux. Het korps was overgeplaatst naar het Eerste Franse leger. De eerste ronde van het *Kriegsspiel* op 18 maart 1940 liet zien dat Liss, die met veel overtuiging de rol van de Franse opperbevelhebber Maurice Gamelin speelde, het korps en de nieuwgevormde pantserdivisies uitgerust met de formidabele Char B tanks, zo snel mogelijk naar Brussel liet oprukken, om ze ten oosten van de Belgische hoofdstad in al hun kracht te kunnen ontplooiën. De gevolgen voor de Duitse opmars bleken catastrofaal. Liss wierp zijn gemechaniseerde formaties direct in de noordelijke flank van Legergroep A, waardoor de Duitse pantserdivisies ingesloten dreigden te raken. Verder spelen was niet nodig. Iedereen zag duidelijk op de *Kuhhaut* dat de *Wehrmacht* al na enkele dagen een verloren strijd aan het voeren was. Von Rundstedts pessimisme leek bewaarheid te worden.

Tijdens de tweede ronde werd de opmars van het gros van de Duitse pantserdivisies verder naar het zuiden verplaatst en wel in de richting van Sedan. Een pantserdivisie die tussen Maastricht en Luik de Maas overstak, diende daarbij als afleidingsmanoeuvre. Liss wierp, in de rol van Gamelin, zijn gemechaniseerde divisies, in de veronderstelling dat dit conform het oorspronkelijke plan het Duitse zwaartepunt was, tegen deze eenheid in de strijd. De hoofdmacht van de Duitse pantserformaties trok intussen door het zuidelijk deel van de Belgische Ardennen naar Sedan. Daar bleven de Duitse pantserdivisies bij de Maas op de veel langzamere infanterie wachten, om aan de oversteek te kunnen beginnen. Maar tegen die tijd, dag negen of tien van het offensief, had Liss de Duitse bedoelingen geraden en dirigeerde hij het gros van zijn gemechaniseerde strijdkrachten eveneens naar deze sector van het front. Iedereen zag dat onder die omstandigheden de oversteek van de Maas waarschijnlijk tot mislukken gedoemd was. Nog belangrijker was echter dat door het wachten op de infanterie het verrassingselement van *Sichelschnitt*, zoals het nieuwe Duitse aanvalsplan onofficieel werd genoemd, geen enkel effect meer sorteerde.

Laat op de avond werd daarom nog een derde versie gespeeld. Ditmaal wachtten de pantserdivisies niet op de infanterie, maar begonnen ze direct aan hun oversteek bij Sedan, slechts gesteund door de *Luftwaffe* en een korps gemotoriseerde strijdkrachten. Dit kon, als er niets misging, de Duitse pantserspitsen al op dag vijf van het offensief aan de overkant van de Maas brengen. Ook nu voerde Liss zijn gemechaniseerde strijdkrachten naar deze sector van het front, maar ditmaal kwam zijn manoeuvre te laat. De zes Duitse pantserdivisies stootten snel door naar het westen. Tussen hen en de kust van Het Kanaal lag geen geallieerde tegenstand van betekenis meer.

Terwijl Halder naar de laatste posities op de *Kuhhaut* staarde, begreep hij dat alleen deze variant kans van slagen bood. Maar hij begreep ook dat een dergelijke aanval een enorm risico betekende. Alles hing af van de vraag hoe snel Gamelin ontdekte dat het Duitse zwaartepunt niet meer in de buurt van Luik, maar in het zuidelijk deel van de Ardennen lag. Als de Franse opperbevelhebber dat tijdig door had en zijn gemechaniseerde strijdkrachten al op dag twee of drie in de richting van Sedan stuurde, zou zelfs dit meest stoutmoedige Duitse aanvalsplan mislukken.

‘We zullen buitengewone methoden moeten gebruiken,’ schreef hij aan von Rundstedt, ‘en de daarbij behorende risico’s dienen te accepteren.’ En aan von Bock liet hij weten: ‘Zelfs als deze operatie maar tien procent kans heeft op succes, zou ik eraan vasthouden. Want alleen op deze manier kan de vijand een nederlaag worden toegebracht.’ (3)

2.

Op woensdag 20 maart 1940 diende de Franse premier Édouard Daladier zijn ontslag in. Hij weigerde gehoor te geven aan het verzoek van president Albert Lebrun om een nieuwe regering te vormen. Daarop riep de Franse president Paul Reynaud bij zich. De grote politieke rivaal van Daladier was tweeënzestig toen hij voor het eerst het aanbod kreeg om premier te worden. De kleine, atletische Reynaud was afkomstig uit de *Basses Alpes*. In tegenstelling tot de vermoeid ogende, aangeslagen en nog steeds met de gevolgen van een val van zijn paard worstelende Daladier was Reynaud zo fit als een hoentje. Hij hield zichzelf in vorm met een strak schema van dagelijkse lichaams oefeningen, waaronder fietsen, boksen en gymnastiek. Sommige politieke journalisten om-

schreven hem als een vechthaan en dat was niet alleen vanwege zijn lichamelijke conditie, maar ook en misschien wel vooral vanwege zijn opvliegende karakter.

Reynaud paarde een tomeloze energie aan een briljante geest en de vaardigheid om complexe problemen snel te doorzien en ernaar te handelen. In de zevende maand van de buitengewoon merkwaardige oorlog, waarin Frankrijk op alle mogelijke manieren het gevecht leek te mijden, waren dat eigenschappen die een regeringsleider meer dan ooit nodig had.

Toch was niet iedereen ervan overtuigd dat Reynaud de juiste man was voor de loodzware taak die hij op zijn schouders gelegd kreeg. Veel conservatieve politici hadden ronduit een hekel aan hem. Ze vonden hem te vooruitstrevend en te weinig een echte partijman. Door zijn ongeduld en scherpe geest gunde Reynaud zich meestal niet de tijd om voldoende steun te vinden voor zijn ideeën. Daardoor waren zelfs zijn medestanders huiverig voor de voortvarendheid waarmee Reynaud de koe bij de horens vatte. Ze constateerden dat hij vaak zo snel tot de kern van een probleem doordrong, dat hij zich niet de tijd gunde voor enige vorm van reflectie en daardoor onvoldoende leek te beseffen wat de mogelijke gevolgen van zijn meestal razendsnel genomen beslissingen konden zijn.

Mede daardoor leek de poging van Reynaud om een nieuwe regering te vormen al bij voorbaat kansloos. De conservatieven moesten hem niet en Daladier en zijn radicale socialisten saboteerden elke medewerking, verbitterd als ze waren over de val van het kabinet, waaraan volgens hen vooral Reynaud schuld droeg.

Omdat het zonder de steun van de radicale socialisten, die 116 zetels in de *Assemblée Nationale* bezetten, voor Reynaud vrijwel onmogelijk was een kabinet te vormen, bood hij Daladier de post van minister van buitenlandse zaken aan, een portefeuille die de voormalige premier al voor zijn val had gecombineerd met die van defensie. Daladier weigerde resoluut. Hij eiste dat hij alleen als minister van defensie tot een nieuwe regering wilde toetreden.

Dit bracht Reynaud direct in de problemen. Als hij Daladier op die post handhaafde, zou de noodzakelijke hervorming van het leger waarvoor Reynaud zo lang gestreden had, waarschijnlijk niet doorgaan. Maar Reynaud had geen keus. Zijn politieke basis in het centrum was te

smal om zonder de radicale socialisten te regeren. Met grote tegenzin besloot hij de eis van Daladier in te willigen.

Het was niet de enige tegenslag die Reynaud bij de samenstelling van een nieuw kabinet moest incasseren. Om zijn eigen aanhang niet tegen zich in het harnas te jagen zag hij af van de benoeming van Léon Blum, de socialistische voorman, die een van zijn weinige politieke vrienden was en waarvoor hij een grote bewondering had. Om de breekbare balans niet te verstoren moest hij daarom ook afzien van de benoeming van Louis Marin. Een groot deel van de ministers uit het kabinet Daladier bleef bij gebrek aan een alternatief gewoon op zijn post.

Reynaud bleek zich bij de formatie ook moeilijk over zijn persoonlijke antipathieën heen te kunnen zetten. Bonnet, die nog steeds op erg veel steun in de volksvertegenwoordiging kon rekenen, werd om die reden niet gevraagd. De voormalige minister van justitie had om Reynaud te paaien een wet laten aannemen die de termijn tussen scheiding en een nieuw huwelijk flink verkortte. Daardoor had Reynaud veel eerder met zijn maîtresse kunnen trouwen, waarvoor Bonnet wel een tegendienst verwachtte. Maar de nieuwe premier haatte Bonnet, die hij persoonlijk verantwoordelijk hield voor het drama van München en de krachteloze oorlogsverklaring in september 1939. Bonnet kon zijn ogen niet geloven, toen hij zijn naam niet aantrof op de lijst van beoogde ministers en hij was buiten zichzelf van woede. In de wandelgangen begon hij een venijnige lastercampagne die erop gericht was om Reynaud met alle mogelijke middelen de voet dwars te zetten. Maar hoewel Bonnet geen enkele laagheid schuwde en hij Reynaud flink in het nauw bracht, slaagde hij niet in zijn opzet.

Het kabinet dat Reynaud na twee slopende dagen aan de volksvertegenwoordiging presenteerde, bestond echter uit een ratjetoe van socialisten, radicaal-socialisten en centrumrechtse, zonder enige samenhang. De nieuwe premier had kolonel Charles de Gaulle, een jonge veelbelovende officier die bekend stond om zijn ambities en vlotte pen, gevraagd om de regeringsverklaring op te stellen. Het was een even kort als helder stuk waarin onverbloemd gesteld werd dat Frankrijk in een totale oorlog verwickeld was en dat het maar twee opties had: de overwinning of de nederlaag. Om te kunnen zegevieren had de nieuwe regering slechts één uitgangspunt en dat was om alle Franse reserves te mo-

biliseren voor het onvermijdelijke gevecht op leven en dood met de Duitse *Wehrmacht*.

Toen de stemmen waren geteld bleken de voorstanders maar één stem meer te hebben uitgebracht dan de tegenstanders en de afgevaardigden die zich van stemming onthielden. Van de radicaal-socialisten, die de meeste ministers leverden, stemden er maar drieëndertig voor. De centrumrechtse, uit wiens midden Reynaud tevoorschijn gekomen was, stemden en bloc tegen. Zo krap was de meerderheid dat er zelfs een hertelling moest plaatsvinden om daar zekerheid over te krijgen.

“Zijn ontslag is onvermijdelijk,” zei Laval tegen *général* Jacques de Chambrun nadat de stemmen definitief de kleinst mogelijke meerderheid hadden bevestigd.

En de fractievoorzitter van de radicaal-socialisten, Chichery riep triomfantelijk: “U moet aftreden!”

“Dat zou ik ook gedaan hebben,” repliceerde Reynaud, “Als er iemand anders was die het van mij kon overnemen.”

Kolonel de Gaulle had het politieke strijdtoneel vanaf een balkon gadeslagen.

‘Het was vreselijk,’ schreef hij later. ‘Nadat de regeringsverklaring was voorgelezen voor een sceptische en sombere *Assemblée*, hoorde je gedurende het debat alleen maar sprekers die zich erover beklagden dat zij niet waren uitgenodigd om zitting te nemen in het nieuwe kabinet. Het gevaar waarin het land verkeerde, de noodzaak van een krachtadig optreden door een eensgezinde vrije wereld werd totaal overschaduwed door valse pretenties en rancune. Alleen Léon Blum, voor wie geen plaats was, sprak op een respectvolle toon. Het was aan hem te danken dat Paul Reynaud de stemming won, zij het dan ook met de smalste marge. Maar zelfs daaraan werd getwijfeld. De president van de *Assemblée* hoorde ik na afloop zeggen dat hij er zeker van was dat de telling niet eerlijk verlopen was.’

“Ik kan zelfs niet op de medewerking van mijn eigen partij vertrouwen,” zei de diep teleurgestelde Reynaud tegen de Gaulle toen hij de *Assemblée* verliet. Die vrijdag, Goede Vrijdag nog wel, zag de jonge kolonel ook buiten het parlamentsgebouw hoe diep de crisis was waarin Frankrijk verkeerde.

‘Het was schokkend om te zien tot welke graad van demoralisatie het regime gevallen was,’ schreef hij. ‘Binnen alle partijen, de pers, het be-

stuur en de vakbonden steunden invloedrijke groeperingen openlijk het idee om de oorlog te beëindigen. Goed geïnformeerde kringen bevestigden dat maarschalk Pétain, die momenteel ambassadeur is in Madrid, via de Spanjaarden liet weten dat de Duitsers graag bereid zijn om tot een akkoord te komen. Als Reynaud valt, zal Laval de macht overnemen met Pétain aan zijn zijde. De maarschalk zal het dan weinig moeite kosten om het opperbevel over te halen een wapenstilstand te sluiten.’

Voor de jonge kolonel, die het liefst een Frans leger zag naar Duits model met pantserdivisies en een sterke luchtmacht en in Reynaud de enige persoon zag die zoiets kon realiseren, was het een gruwel om de bejaarde Pétain met zijn achterhaalde ideeën weer in het centrum van de macht te zien. In januari 1940 had de opvallend lange de Gaulle in een persoonlijk schrijven aan het opperbevel en de regering gewaarschuwd voor de catastrofe die Frankrijk bedreigde als het er niet in slaagde om zich te bevrijden van de halfslachtige manier waarop de oorlog tot dat moment werd gevoerd.

‘Het Franse volk,’ schreef de Gaulle, ‘moet niet de illusie hebben dat de huidige militaire inactiviteit, een correct beeld geeft van het karakter van deze oorlog. In tegendeel. De mechanisering geeft het begrip vernietiging een kracht, snelheid en een bereik waardoor het huidige conflict vroeg of laat gekenmerkt zal worden door bewegingen, verrassingen en uitbarstingen van geweld die de meest indrukwekkende operaties uit het verleden volledig in de schaduw zullen stellen. Laten we onszelf niet voor de gek houden! Het conflict dat we begonnen zijn, kan het wijdst verbreide, het meest complexe en het meest gewelddadige zijn dat de wereld ooit heeft aanschouwd.’

De aan meer dan tachtig vooraanstaande politici en hoge officieren gerichte brief zou normaal gesproken zijn carrière hebben verwoest, maar de Gaulle had machtige politieke vrienden, waaronder Paul Reynaud en Léon Blum en daarom kon hij zich een dergelijke brutale aanpak permitteren. Sterker nog, direct nadat Reynaud tot premier was benoemd, nomineerde hij de Gaulle voor de functie van secretaris van het oorlogskabinet. Maar Daladier, die een vreselijke hekel had aan de obstinate en eigenwijze officier, reageerde als door een adder gebeten op dit voorstel. “Als de Gaulle hier komt,” zei hij tegen zijn persoonlijk secretaris, “dan neem ik ontslag en zal ik Reynaud vragen hem in mijn plaats te benoemen.”

Helemaal zonder gevolgen bleven de kritische opmerkingen van de Gaulle echter niet. Zijn inspanningen leidden ertoe dat er een begin werd gemaakt met de formatie van vijf gemotoriseerde, drie lichte en drie pantserdivisies. Begin maart werd er door het Franse opperbevel opdracht gegeven om nog een vierde pantserdivisie te formeren. Gamelin, die al net zo weinig zin had dat de Gaulle in Parijs bleef als Daladier, besloot de kolonel het commando over deze eenheid te geven.

De divisie moest op 15 mei 1940 operationeel zijn. (4)

3.

Aan de andere kant van de wereld verzamelden zich op dinsdag 19 maart 1940 honderdduizend afgevaardigden van de Indiase *All Indian Congress Party* in een speciaal voor hen uit bamboehutten opgetrokken dorp bij Ramgarh. De spanning was er om te snijden, want niets meer of minder dan de leiding van de partij en de toekomst van India stonden op het spel.

Voor het partijleiderschap waren twee kandidaten: de door de charismatische Mahatma Gandhi gesteunde Abul Kalam Azad en de aarts-intrigant mr. Subhas Chandra Bose. Maar belangrijker nog dan de verkiezing van een nieuwe partijleider was de beslissing over de koers die de partij de komende jaren zou gaan volgen. Een koers die beslissend kon zijn voor het voortbestaan van het Britse imperium.

De tegenstelling tussen de politieke rivalen kon bijna niet groter zijn. Gandhi, voor wie de witte lendendoek bijna een handelsmerk was geworden, en de immer in maatkostuum gestoken Bose stonden politiek lijnrecht tegenover elkaar. Bose was pro-Duits, terwijl Gandhi ondanks zijn onverhulde streven naar onafhankelijkheid, pro-Brits was. De enige overeenkomst was dat ze beiden hun sporen hadden verdiend in de strijd tegen de Britse overheersing. Bose was een paar keer veroordeeld en in de gevangenis beland. In 1930 werd hij gekozen tot burgemeester van Calcutta. Ook in die functie botste hij herhaaldelijk met de Britse autoriteiten en daarom vertrok hij in 1933 naar Europa om steun te krijgen voor zijn onafhankelijkheidsstreven. Hij ontmoette er een groot aantal politieke leiders en denkers, maar ondervond bij de nazi's de meeste sympathie voor zijn strijd voor de onafhankelijkheid. Vanaf het moment dat Hitler aan de macht kwam, was Bose een vertrouwde verschijning in de rijkskanselarij van Berlijn geworden. Voor hij aan het

eind van de jaren dertig weer naar India terugkeerde om de leiding over de *Congress Party* te kunnen veroveren, trouwde hij in 1937 met de Oostenrijkse Emilie Schenkl.

Hoewel Bose de racistische ideeën van de nazi's verafschuwde, was zijn afkeer van de Britten nog groter. Tegen iedereen die hem de vriendschappelijke omgang met het Duitse regime kwalijk nam, zei hij dat de onafhankelijkheid van India zo belangrijk voor hem was dat hij die zelfs wilde realiseren als dat de ondergang van Europa zou betekenen. "Het Britse imperialisme," zei hij bij herhaling in zijn toespraken die door honderdduizenden werden beluisterd, "is minstens zo verwerpelijk als het fascisme in Berlijn!"

Hij werd gesteund door miljoenen Indiërs, die net als veel Birmanen en Maleiers in de Duitse *Führer* iemand zagen die hen van het gehate Britse imperialistische juk kon bevrijden. Bose zag niets in de vreedzame wijze waarop Gandhi en Azad wilden proberen India de felbegeerde onafhankelijkheid te bezorgen. Hij geloofde slechts in een gewapende opstand en zag in elke verzwakking van het Britse bestuur een mogelijkheid om die met succes te kunnen volbrengen. In 1938 werd hij leider van de *Congress Party* en probeerde hij de machtigste politieke partij van India in een meer gewelddadige richting te sturen.

Hoe anders was Gandhi. De 70-jarige jurist, die eigenlijk Mohandas Karamchand Gandhi heette, de eretitel Mahatma of Grote Ziel, kreeg hij in 1918 toen hij als overwinnaar uit een confrontatie met machtige landeigenaren tevoorschijn kwam, hekelde elke vorm van geweld. Hij was ervan overtuigd dat de meest effectieve manier om de Britten te verdrijven lag in een vreedzame oppositie. Zo zette hij een nationale *swadeshi* op, een boycot van buitenlandse en dan vooral Britse goederen en predikte hij een grootschalige burgerlijke ongehoorzaamheid. Onder druk van deze activiteiten werden de Britten wel gedwongen om hier en daar concessies te doen, maar tot een echt doorslaggevend succes leidden ze niet.

Kort voor het uitbreken van de oorlog slaagde Gandhi erin om de meerderheid van zijn partij achter een pro-Britse koers te krijgen. Tot grote woede van Bose was de Mahatma in september 1939 naar de Britse onderkoning Lord Linlithgow gegaan om hem te verzekeren van de onvoorwaardelijke steun van de partij in de strijd tegen de nazi's. Naar

de mening van Bose was daarmee een unieke kans om de onafhankelijkheid gewapenderhand te veroveren, verloren gegaan.

De rancuneuze Bose ging daarna nog een stap verder. Binnen de *Congress Party* stichtte hij een vooruitstrevend blok dat aanstuurde op een campagne van openlijke rebellie. Met *sit-down* stakingen en massademonstraties probeerde hij de toch al wankelende Britse economie totaal te verlammen. De Britten lieten hem begaan in het besef dat al te hardhandig optreden alleen maar in het voordeel van Bose zou zijn en men zich met de dreiging van een Europese oorlog geen grootschalige onlusten in India kon permitteren.

Maar er speelde meer in het vochtig warme Ramgarh. In de bamboehutten woedden verhitte discussies over de vraag of India na de onafhankelijkheid één staat moest worden, of dat de moslims en hindoes ieder hun eigen weg dienden te gaan. Ghandi's protégé Azad was een groot voorstander van een onverdeeld India. Voor het opdelen van het land langs religieuze lijnen zag hij geen enkele aanleiding.

“De islam,” zei hij in een van zijn toespraken, “heeft een even groot recht op het grondgebied van India als het hindoeïsme. Hoewel het hindoeïsme de religie is die al duizenden jaren in India bestaat, bestaat de islam inmiddels al meer dan duizend jaar. Net zo goed als een hindoe het recht heeft om te zeggen dat hij trots is op India, heeft de moslim dat recht. Zelfs een christen heeft het recht om te zeggen dat hij trots is op India.”

Lijnrecht tegenover deze mening stonden aanhangers van de zogenaamde *Two Nations Theory*, die wilden dat India na haar onafhankelijkheid gesplitst werd in een hindoestaat en een moslimstaat. Hun uitgangspunt was dat islam en hindoeïsme zo fundamenteel van elkaar verschilden dat ze nooit vreedzaam naast elkaar binnen de grenzen van één land konden samengaan.

Over de hele wereld werd het spektakel in Ramgarh met grote belangstelling gevolgd. Waarnemers hadden de indruk dat Bose erin zou slagen om de meerderheid van de afgevaardigden achter zich te krijgen. De Amerikaanse consul-generaal in Calcutta, J.C. White rapporteerde dat in Ramgarh de anti-Gandhi demonstraties het luidst weerklonken. Op alle stations waar de trein van Gandhi stopte hadden aanhangers van Bose hem begroet met zwarte vlaggen als protest voor het feit dat de Mahatma zich in hun ogen met de Britten had verbonden. De eis van

zelfbestuur klonk zo luid, dat White aan Washington berichtte: ‘Het grootste gevaar van deze vorm van oppositie in de *Congress Party* is de mogelijkheid van sabotage in de fabrieken. In zijn redevoeringen verklaart Bose dat de pro-Britse koers moet worden verlaten en dat het tijd wordt om grote tochten naar Britse ondernemingen te organiseren en daarmee de productie lam te leggen. Het is de vraag of de Mahatma, die weliswaar uitermate slim is en zonder enig gewetensbezwaar dingt naar de gunst van het volk, in deze kwestie wel tegen Bose is opgewassen.’

Gandhi zelf bleef zoals altijd stoïcijns onder het rumoer. Wel betoogde hij dat burgerlijke ongehoorzaamheid en rebellie op een moment dat de Britten voor hun voortbestaan vchten, gelijk zou staan aan zelfmoord en enkel tot anarchie en rode chaos zou leiden.

Eenmaal in Ramgarh nam de Mahatma de teugels van de regie voor de partijbijeenkomst strak in handen. Hij slaagde erin de algemene vergadering, het hoogste partijorgaan, een resolutie te laten aannemen waarin weliswaar met grote kracht werd aangedrongen op onafhankelijkheid, maar waarin gewapende opstand of burgerlijke ongehoorzaamheid werd afgewezen. Ongegeneerd bracht hij een van zijn belangrijkste wapens in stelling en wel zijn totale gebrek aan het streven naar enig materieel gewin.

“Men noemt mij Mahatma,” zei hij tegen een ademloos toeluisterend gehoor, “maar ik ben niet meer dan een heel gewoon mens. Ik vermoed dat ik de armste generaal ben die een leger ooit heeft aangevoerd.”

Deze woorden werden met een donderend applaus begroet. “Gandhi en de *Congress Party* zijn één en ondeelbaar!” riep Sardar Kartar Singh, een afgevaardigde uit de Punjab.

De volgende dag, dinsdag 19 maart 1940, begon Bose in de verzen-gende zonnehitte aan wat zijn beslissende aanval op de positie van Gandhi moest worden. Aan de andere kant van de rivier de Damodar, die dwars door het dorp van bamboehutten stroomde, maar binnen gehoorsafstand van Gandhi, richtte hij zich tot een kleine vijfduizend vol-gelingen. Hij sprak schande van Gandhi’s verderfelijke politiek en haalde het voorbeeld aan van Mussolini’s Mars naar Rome in 1922, waarmee de fascisten de macht in Italië hadden overgenomen. Op dezelfde manier, riep Bose, zouden de Indiërs een greep naar de macht moeten doen. Daarna klom hij op een door twee sneeuw witte ossen ge-

trokken kar en reed daarmee triomfantelijk rond in de gelederen van Gandhi's aanhangers.

Terwijl Bose zich liet fêteren, verscheen Abdul Kalam Azad op het spreekgestoelte. Ofschoon zelf mohammedaan, verklaarde hij nadrukkelijk dat de hindoeïstische Gandhi de enige ware leider van de partij was en dat hij, als hij tot voorzitter gekozen werd, zich geheel achter diens ideeën schaarde. Bose werd door Azad weggezet als een domoor, die met zijn roep om geweld en zijn nageaapte Mars op Rome India in de afgrond dreef en daarom slechts hoon verdiende. De inmiddels van de kar afgestapte Bose zag er plotseling veel minder triomfantelijk uit. Met een verbeterd trek op het gezicht verliet hij het terrein.

Een dag later werd er gestemd. Terwijl een wolkbreuk zich boven de afgevaardigden ontladde, gingen de handen omhoog. Tot aan hun enkels in de modder verklaarden de afgevaardigden unaniem dat Gandhi hun volste vertrouwen genoot en dat Azad de nieuwe voorzitter van de partij moest worden. Het was zoals de Amerikaanse consul White aan Washington schreef een overweldigende triomf voor Gandhi geworden. Maar niet alleen voor Gandhi: ook in Londen werd opgelucht ademgehaald toen de uitslag van de stemming in Ramgarh bekend werd. (5)

4.

Op donderdag 28 maart 1940 keerde Sumner Welles na een reis van bijna zes weken door Europa, in Washington terug. Hij had besprekingen gevoerd met de paus, twee gekroonde hoofden, George VI van Groot-Brittannië en Victor Emanuel III van Italië, de *Führer*, de *Duce*, en drie premiers.

Met uitzondering van Franklin Delano Roosevelt had niemand iets in zijn missie naar Europa gezien. *Assistant secretary of State* Adolf A. Berle noemde het een van de moeilijkste en ellendigste reizen ooit door een politicus ondernomen. En zijn baas Cordon Hull drukte zich mogelijk nog krachtiger uit: hij omschreef de missie als een bij voorbaat mislukte poging om anderen valse hoop te geven.

Bij zijn streven om de vrede te dienen had Welles een onvoorstelbare hoeveelheid weerzin, wantrouwen en afkeer moeten overwinnen. Hij had moeten luisteren naar Chamberlains heftige, ruziezoekende zelfrechtvaardiging en diens onverholen verwijt dat Roosevelt met Welles' missie slechts bezig was partijpolitiek te bedrijven. Hij had moeten ho-

ren hoe graaf Ciano de Duitsers voor alles uitmaakte wat mooi en lelijk was en op dezelfde dag moeten aanzien hoe diens uitgebluste schoonvader, de *Duce*, met de nodige spierballentaal zijn machteloosheid probeerde te camoufleren.

Van een ongeïnteresseerde Hitler had hij moeten aanhoren dat hij deze oorlog niet gewild had en dat de schuld ervoor geheel en al bij de Britten lag. En de plaatsvervanger van de *Führer*, Rudolf Hess, had hem verteld dat een totale en verpletterende Duitse overwinning de enige overgebleven mogelijkheid was voor vrede in Europa. En hij was geschoffeerd door Göring, die in een sneeuw wit cabaretuniform en met handen vol fonkelende diamanten, hem zonder lunch de deur had uitgewerkt.

In Parijs was het niet veel beter geweest. Welles had daar zelfs de indruk gekregen dat de Franse regering helemaal niet begreep wat hij eigenlijk kwam doen. De president, Albert Lebrun, had hem eerst een beknopte beschrijving gegeven van zijn eigen levensloop en hem vervolgens rondgeleid langs de galerij met geschilderde portretten van Franse staatslieden die in het *Elysée* hingen. Over de situatie in Europa werd met geen woord gerept, mogelijk omdat de president zijn premier niet voor de voeten wilde lopen. Daladier bleek zijn enige hoop op vrede te baseren op het instellen van een internationale politionele luchtmacht. Welles had beleefd geluisterd naar het idiote voorstel, maar zich wel afgevraagd in hoeverre hij dat serieus moest nemen. Paul Reynaud deed in het bijzijn van Welles zelfs geen moeite om met iets te komen dat de vrede kon dienen. Hij noemde zichzelf, voor wat betreft de betrekkingen met Duitsland, de onverzettelijkste man in de Franse politiek en liet het daar verder bij.

Toen Welles op vrijdag 29 maart 1940 in de *Oval Office* bij president Roosevelt verslag uitbracht van zijn reis, had hij dan ook geen enkel concreet voorstel voor een vredesinitiatief. Het enige dat mogelijk een grote Europese oorlog kon voorkomen, aldus Welles, was het verlenen van economische bijstand, bijvoorbeeld in de vorm van steenkool, aan het zwalkende Italië. Welles had sterk de indruk gekregen dat Hitlers grootste angst zijn kwetsbare zuidgrens was. Als er al iets was dat hem van een confrontatie met de Britten en Fransen kon afhouden, dan was het de mogelijkheid dat Italië de kant van de geallieerden zou kiezen.

Roosevelt in zijn rolstoel en met zijn onafscheidelijke in een pijpje gestoken sigaret, hoorde het allemaal aan. Af en toe stelde hij een vraag. Nadat Welles uitgesproken was zei hij slechts: “Ik geloof niet dat er voor Europa nog enig vooruitzicht bestaat op een rechtvaardige, blijvende vrede.” (6)

5.

Toen generaal Reynders op 6 februari 1940 het opperbevel over het Nederlandse leger overdroeg aan generaal Winkelman, had Reynders geen melding gemaakt van het feit dat hij in Brussel, Parijs en Londen verzegelde stukken had laten deponeren waarin om militaire bijstand van de geallieerden werd gevraagd, voor het geval de Duitse *Wehrmacht* de neutraliteit van Nederland zou schenden. Majoor Wilson had Winkelman pas dagen later een kopie laten lezen. De nieuwe opperbevelhebber vond het een slordige tekst, maar wilde pas nieuwe stukken opstellen zo gauw hij zich een goed beeld had gevormd van de wijze waarop het Nederlandse leger zich het best tegen mogelijke Duitse agressie kon verweren.

De nieuwe memoranda waren op zaterdag 23 maart 1940 klaar. Winkelman stelde zich allerm minst bescheiden op. Zijn wekenlange rondreis langs de linies en de gemobiliseerde troepen had hem tot de overtuiging gebracht dat zonder een substantiële bijdrage van de geallieerden het Nederlandse leger kansloos was. Frankrijk moest daarom een legerkorps van vier divisies gereedhouden voor de Vesting Holland en van de Britten werd één divisie gevraagd voor de verdediging van Zeeland. Bovendien was een grote hoeveelheid luchtdoelgeschut, een uit acht eskaders jachtvliegtuigen bestaande versterking van de luchtmacht en een aantal verkenningvliegtuigen dringend gewenst. Ten slotte werd van de geallieerde luchtmacht gevraagd de bruggen die de Duitsers mogelijk over de Maas en de IJssel zouden slaan met bommenwerpers te vernietigen.

Winkelman wijdde in de memoranda ook een alinea aan de gewijzigde tactiek van het Nederlandse leger. Omdat het Belgische opperbevel had geweigerd om een verdedigingsstelling te vormen die aansloot op de Peel-Raamstelling, zouden de in Noord-Brabant opgestelde troepen achter de Maas en de Waal worden teruggetrokken, zo gauw de Duitsers Nederland binnendrongen.

Om de schijn van neutraliteit op te houden wilde Winkelman een overeenkomstig stuk bij de Nederlandse gezant in Berlijn deponeren. De gepensioneerde generaal-majoor Noothoven van Goor werd aangewezen om het Nederlandse opperbevel te vertegenwoordigen bij de Duitse legerleiding in het onwaarschijnlijke geval dat de neutraliteit door de geallieerden zou worden geschonden. Omdat er geen enkel plan voor was uitgewerkt en Winkelman ook geen intentie had om dat te doen, bleef het echter bij een voornemen. Tot het daadwerkelijk deponeren van een memorandum bij de Duitsers kwam het niet.

Van de wensen die Winkelman aan de geallieerden overbracht, gingen die aan de Franse legerleiding het verst. Een compleet Frans legerkorps moest via zee worden overgebracht naar de Vesting Holland om een langdurige verdediging van dit gebied mogelijk te maken. Dit was een enorme operatie, die heel veel voorbereiding zou vergen. Winkelman vroeg zich dan ook twee dingen af: Waren de Fransen bereid deze inspanning te leveren en konden de troepen wel binnen korte tijd over zee worden aangevoerd?

Om deze vragen te beantwoorden zou Winkelman uitgebreide stafbesprekingen met het Franse opperbevel moeten voeren. De Nederlandse generaal beseftte welke risico's hij daarmee liep. Als de Duitsers er lucht van kregen zou de neutrale positie van Nederland onhoudbaar worden. Dat risico kon hij, aangezien niet hij, maar de minister van defensiepolitiek verantwoordelijk was, niet nemen. Daarom koos Winkelman voor een wat meer slinkse manier om het Franse opperbevel van zijn wensen op de hoogte te brengen.

Allereerst nam hij contact op met het Belgische opperbevel. Via kapitein Doorman liet Winkelman aan de sectie inlichtingen van de Belgische generale staf weten dat hij van plan was de Peel-Raamstelling al op de eerste of tweede dag van een Duitse inval te ontruimen en de daar gelegen troepen meer noordelijk achter de Maas en de Waal terug te trekken. De sectie gaf het bericht door aan generaal van Overstraeten en die besprak het twee dagen later met de koning. Zowel van Overstraeten als koning Leopold waren diep teleurgesteld over het nieuwe Nederlandse plan. Het was in hun ogen een isoleringsstrategie, die alleen maar in het voordeel van de Duitsers kon werken. Van Overstraeten stuurde een schriftelijke reactie naar het Algemeen Hoofdkwartier in Den Haag met de vraag of de Nederlandse legerleiding niet een extra

legerkorps naar Noord-Brabant kon sturen om daarmee in ieder geval ter hoogte van Tilburg een verdedigingsstelling te vormen.

Generaal Winkelman wees deze suggestie van van Overstraeten af, omdat het terrein niet geschikt was. Bovendien zou men er de eerste spade nog in de grond moeten steken. Op dinsdag 26 maart 1940 schreef van Overstraeten teleurgesteld in zijn dagboek dat men er van Belgische zijde rekening mee moest houden dat bij een Duits offensief het Nederlandse Derde Legerkorps en de Lichte Divisie uit Noord-Brabant zouden verdwijnen. *‘Une stratégie égoïste,’* voegde hij er veelbetekenend aan toe.

Maar op het Algemeen Hoofdkwartier in Den Haag dacht men er anders over. Tegen kolonel Diepenrijckx, de Belgische militaire attaché, werd ter verklaring gezegd: “U laat óns in de steek. Het Belgische opperbevel wil onze positie in de Peel niet dekken!” De op zijn teentjes getrapte kolonel protesteerde met klem tegen deze zienswijze. Hij verklaarde dat het Belgische leger niet in staat was om een verdedigingsstelling te betrekken die aansloot op de Peel-Raamstelling, wat al maanden eerder aan generaal Reynders bekend was gemaakt. Om de impasse te doorbreken, liet Winkelman via overste van de Plassche aan Diepenrijckx weten dat hij het op prijs zou stellen als van Overstraeten zelf de Peel-Raamstelling zou komen inspecteren. Dan kon hij met eigen ogen zien welke buitengewoon goed uitgeruste verdedigingsstelling het Nederlandse leger gedwongen was op te geven door de Belgische weigering het gat met het Albertkanaal te dichten. De kolonel beloofde dat hij de boodschap zou overbrengen.

Omdat het contact met de Belgen zo moeizaam verliep, zocht Winkelman naar andere wegen om het Franse opperbevel van zijn in het memorandum vastgelegde wensen op de hoogte te stellen. Op 29 maart 1940 werd overste van Voorst Evekink naar den Haag geroepen. De overste kreeg daar twee stukken te lezen: het nog niet verzegelde memorandum voor het Franse opperbevel en de instructie aan de gepensioneerde luitenant-generaal van de Vijver, die zich onmiddellijk na het uitbreken van de oorlog als persoonlijk vertegenwoordiger van het Nederlandse opperbevel naar generaal Gamelins hoofdkwartier in Frankrijk moest begeven. Nadat van Voorst Evekink de inhoud goed in zich had opgenomen, werden beide stukken opgeborgen in twee verzegelde enveloppen.

De overste vertrok in opdracht van Winkelman meteen daarna naar Parijs, waar hij contact moest opnemen met generaal Gamelin. Een paar dagen later werd van Voorst Evekink door de Franse opperbevelhebber ontvangen. De Nederlandse overste deelde Gamelin zonder veel omhaal mee wat hij in Den Haag in de inmiddels verzegelde memoranda had gelezen. De Franse opperbevelhebber bleek niet verrast door het verzoek van de Nederlandse legerleiding om bijstand. Sterker nog, hij had tot verbazing van van Voorst Evekink al een concreet voorstel. Een transport van vier Franse divisies over zee, zei hij, was onmogelijk. Maar als Duitsland in het westen zou aanvallen, zou hij twee gemotoriseerde divisies en één lichte divisie naar Zeeland en het westelijk deel van Noord-Brabant zenden. Afhankelijk van de ontwikkeling van de strijd zouden daarna mogelijk nog drie divisies per trein naar Zuid-Nederland worden overgebracht.

“In België zullen de geallieerde legers,” zei Gamelin, “tot de lijn Namen-Leuven-Antwerpen optrekken. Ik zou het op prijs stellen als de Belgen ter hoogte van Turnhout en de Nederlanders ter hoogte van Tilburg zullen standhouden.”

Op de vraag van van Voorst Evekink of de Fransen in staat waren tot de Peel-Raamstelling op te marcheren, reageerde Gamelin ontkennend.

“De Peel-Raamstelling,” zei hij, “is te ver oostelijk om tijdig door ons te kunnen worden bereikt. Daar sta ik niet voor in.”

Van Voorst Evekink begreep dat hij deze buitengewoon belangrijke informatie direct moest doorgeven aan het Algemeen Hoofdkwartier. Vanuit het Nederlandse gezantschap belde hij via een beveiligde telefoonlijn met Den Haag. De overste kreeg te horen dat generaal Winkelman op inspectiereis was in de Peel en daarom onbereikbaar. Van Voorst Evekink nam daar geen genoegen mee. Hij zei dat wat hij de opperbevelhebber te vertellen had uiterst urgent was en geen enkel uitstel duldde. Na wat heen en weer gebel kreeg hij vanuit het Algemeen Hoofdkwartier te horen dat generaal Winkelman hem die avond in Eindhoven kon spreken. De overste sprong in de auto en na een wilde rit was hij een uur voor middernacht bij de opperbevelhebber.

Toen Winkelman hoorde wat Gamelin gezegd had, reageerde hij teleurgesteld.

“Onder die omstandigheden,” zei hij, “zal de Peelstelling door onze hoofdmacht worden ontruimd. De hoofdverdediging wordt nu Grebbe-linie, Waal, Maas, Merwede, Vesting Holland.”

Van Voorst Evekink vroeg of het memorandum dan niet diende te worden aangepast. De door Gamelin toegezegde hulp zou dan immers geen nut meer hebben.

Winkelman haalde zijn schouders op. Een antwoord kreeg de overste niet. (7)

6. (kaart 10)

Kriegsspiele bij de hoofdkwartieren van het Duitse Vierde en Zesde Leger met de nieuwste versie van *Fall Gelb* toonden aan dat een aantal problemen nog allerminst opgelost was. Von Bock slaagde er ook met de extra gemotoriseerde divisie die hem door von Brauchitsch was toegezegd niet in de Belgische defensie langs het Albertkanaal te doorbreken. Daardoor kon het Franse Zevende Leger worden vrijgemaakt voor een tegenaanval aan het zuidelijk deel van het front. De bij Sedan over de Maas doorgestoten Duitse pantserdivisies kregen het tijdens het spel zwaar te verduren. Van een makkelijke doorbraak naar de kust van Het Kanaal leek geen sprake te zijn.

Von Bock nam contact op met von Brauchitsch en vroeg de opperbevelhebber nog eens te overwegen of het toch niet verstandiger was om het zwaartepunt van het Duitse offensief bij Legergroep B te leggen. Daarom werd er eind maart 1940 in Zossen opnieuw geoefend op de *Kuhhaut* in de kelder van de gebouwen van het OKH. Het spel bevestigde wat von Bock had opgemerkt. Als Legergroep B vast kwam te liggen voor het Albertkanaal en als het Franse Zevende Leger tijdig tegen de Duitse pantserspitsen in het veld werd gebracht, zou *Sichelschnitt* veel minder succesvol verlopen dan veertien dagen eerder was vastgesteld.

Maar Halder en von Brauchitsch weigerden *Fall Gelb* nog te herzien. Hitler, die zich niet met de verschillende oorlogsspelen bemoeide, had intussen het groene licht gegeven voor het nieuwe operatieplan, vooral omdat het strookte met zijn eigen visie en ze hadden geen zin om in dit stadium van de voorbereidingen de hele opzet opnieuw ter discussie te stellen. Maar belangrijker nog was dat Halder er vast van overtuigd was dat als de oorlog in het westen gewonnen kon worden dat alleen in de

nieuwe opzet mogelijk was, hoe klein de kans ook mocht zijn. Dus in plaats van op von Bocks suggestie in te gaan, gebruikten ze diens kritiek om de definitieve versie van *Fall Gelb* nog eens goed tegen het licht te houden en hier en daar verbeteringen aan te brengen.

Omdat het hele plan viel of stond met de snelheid waarmee de Duitse pantserspitsen de bovenloop van de Maas konden forceren besloten Halder en von Brauchitsch twee belangrijke veranderingen door te voeren. Op de eerste plaats werd Göring gevraagd om enkele eskaders bommenwerpers gereed te houden om bij Sedan te kunnen worden ingezet als de zware artillerie niet tijdig ter ondersteuning het front zou kunnen bereiken. Daarnaast werd nog een zevende pantserdivisie aan Legergroep A toegevoegd, om de aanval maximale stootkracht te geven.

Von Brauchitsch en Halder haalden ook voor de laatste keer de hele commandostructuur en logistiek overhoop. De zeven pantserdivisies werden verdeeld over drie korpsen in plaats van twee en in plaats van achter elkaar moesten ze zoveel mogelijk naast elkaar oprukken, zodat de Maas binnen enkele dagen over een breed front tussen Dinant en Sedan zou worden bereikt. Mocht Guderian er niet in slagen om zijn korps snel bij Sedan over de rivier te krijgen dan zou dat misschien bij de twee andere korpsen, meer noordelijk, wel lukken. Bovendien zouden door een aanval over een breder front de Franse verdedigers langs dat deel van de Maas worden vastgepind, waardoor die niet bij Sedan konden worden ingezet.

De twee zuidelijkste korpsen werden op suggestie van Halder in een speciaal commando verenigd, waardoor sneller en krachtiger op de ontwikkelingen aan het front kon worden gereageerd. Halder stelde voor om von Manstein met de leiding over dit commando te belasten, maar von Brauchitsch, die zich nog steeds geschoffeerd voelde over diens optreden twee maanden eerder, weigerde daaraan gehoor te geven. De keuze viel uiteindelijk op generaal Ewald von Kleist, een oude cavalerist, die in Polen had laten zien dat hij uitstekend met gemechaniseerde eenheden overweg kon. Het commando kreeg daarom de naam *Gruppe Kleist*.

Halder begreep dat, wilde het offensief slagen, geen detail over het hoofd mocht worden gezien. Dag en nacht was hij in de weer om het plan te vervolmaken. Toen bijvoorbeeld ritmeester Johann von Kiel-

mansegg, de chef operaties van een van de pantserdivisies, hem erop attent maakte dat door de razendsnelle opmars naar de Maas de manschappen wel erg weinig nachtrust zouden krijgen, gaf hij opdracht Pervitin, een pil tegen de slaap, aan de troepen uit te delen. En om in weerwil van von Bocks kritiek, toch het Albertkanaal te kunnen forceren liet hij een aanval met zweefvliegtuigen voorbereiden op het fort Eben Emael, de hoeksteen van de Belgische verdediging. Als toeristen verklede speciale troepen moesten er in Luxemburg en de Ardennen voor zorgen dat belangrijke bruggen en verkeersknooppunten ongeschonden in handen van de *Wehrmacht* zouden vallen. Voor een aanval op de bruggen bij Maastricht werden stoottroepen van Nederlandse politie-uniformen voorzien.

De onvermoeibare Halder zag er ook op toe dat de geallieerde inlichtingendiensten zoveel mogelijk *Spielmaterial* kregen, waaruit bleek dat de Duitsers hun oorspronkelijke aanvalsplan met het zwaartepunt bij Luik nog steeds niet opgegeven hadden. Deze aanpak leek succesvol, want *Fremde Heere West* rapporteerde dat er geen belangrijke veranderingen hadden plaatsgevonden in de opstelling van de geallieerde legers. Alles wees erop dat Gamelin er nog steeds vanuit ging dat Legergroep B zijn voornaamste tegenstander was. (8)

Op woensdag 27 maart 1940 ontving Hitler de top van het OKH om half twee 's middags voor een lunch op de rijkskanselarij. Behalve von Brauchitsch en Halder waren de generaals Ritter von Leeb, von Witzleben, Dollmann en Felber aanwezig. Na de maaltijd, die ruim een half uur duurde, volgde in de kaartenkamer een bespreking. Ritter von Leeb gaf een overzicht van de situatie bij Legergroep C. Hij benadrukte nog eens dat de troepen waarover hij beschikte tot weinig meer in staat waren dan de verdediging. Hitler antwoordde dat er ook niet meer van hen verwacht werd. Van een aanvankelijk geplande schijnaanval werd afgezien.

Daarna gaven von Witzleben en Dollmann een korte schets van de situatie bij respectievelijk het Eerste en Zevende Leger. Hitler hoorde het zwijgend aan en gaf geen commentaar.

Toen Dollmann uitgesproken was nam de Duitse dictator het woord. Hij deelde de aanwezige generaals mee dat hij er het volste vertrouwen in had dat Mussolini de zijde van Duitsland zou kiezen. Maar, zo stelde